

1925 – Åland

Skvallret går på Åland

Insändare i Åbo Underrättelser gällande det hetaste skvallret i öriket Åland.

Då nu s.k. himmel och jord uppröras av några beskäftiga kvinnspersoner i detta fredliga lilla samhälle i anledning av min dotters trolovning med ovanstående person, får jag härmed i sanningens namn yttra följande:

1) En kvinna tager väl ej i all rimlighets namn skada av att besöka sin fästman: hon har full rätt därtill, även om det är en efterlyst person.

2) Kapten Niskas brott mot förbudslagen består däri att han som styrman för några år sedan, då kaptenen på skutan var sjuk, tog på sig ansvaret för en spritlast som uppbringades. Denna last var avsedd för – hör och häpna – flera högtstående myndighetspersoner, samt en domare.

3) Som kapten Niska är en gentleman och ovanstående uppgifter härstamma från honom själv, har jag ej haft anledning att betvivla desammas riktighet. Likaledes har jag ej haft orsak att motsätt mig min dotters förening med en god, sympatisk och förmögen man, särskilt som han lovat upphöra med dylika affärer.

Hoppas denna öppna förklaring skall stoppa till munnen på be-lackarna, så att skallet skall upphöra.

undertecknat av:

Fästmöns fader

Två år senare gifter sig Agi med Celia Andersson. Sju år senare skiljer de sig.²⁷

1926 – Stockholms skärgård

Agi möter Herr K

Våtskärs-Erik bjuder på konjak till kvällens köpare ute i den mörka skärgårdsnatten. Sedan herremännen druckit ur yrkar Erik på en snabb uppgörelse. Han visar gömstället och kanistrarna räknas.

– Ja, de blir väl 12 000 då efter sex kronor litern, säger Erik och sträcker ut handen.

– Ni har gått i fällan, jag betalar med hårt mynt, ryter herren och drar pistol, och tillägger:

– Mitt namn är K.

K är känd kriminalare från Stockholmspolisen, och Agi bestämmer sig att komma fram ur sitt gömställe och möta den sällsamma kavalkaden. K beordrar Agi att ställa sig i ledet med smugglarna som K tagit på bar gärning.

– Dom här liknar mig till smugglare, skrockar Agi, men varför skall jag, en hederlig fiskare i lag med dom? Jag ä' här med båten i strand och har blivit utan rökverk. Int har han snus?

– Nej, avbryter K, och ber sällskapet att ta sig ner till "fiskarens" båt. Väl där nere kommenderar han fiskaren att styra till den närliggande bryggan, där de omtalade kanistrarna ligger. Och så blir det att smugglarnas konung Agi Niska hjälper att lasta sin egen sprit i sin egen båt för att sedan bära den till en väntande polisbil.^{6,9}

1927 – Lågskärs fyr, Ålands hav

Turen vänder

En tullbåt jagar Agis fiskarbåt, som så många gånger förr. Agi och hans kumpaner har inte en droppe sprit ombord. De kör bara 7-8 knop, så sakta att den snabba tullbåten snabbt hinner upp Agi. Lugnt fortsätter den gamla fiskarbåten på sin kurs. Men tullmannen anar ett gott byte, och gör en manöver som leder till katastrof. Tullkatern lägger sig tvärs framför fiskarbåten, med påföljden att fiskarbåten gör ett enormt hål i sidan på tullbåten. Det enda som kan rädda tullbåten är att fortsätta framåt, och inte backa. Agi lämnar tullarna på Kalvskär, men han har en konstig känsla i magen då han puttrar iväg med sin fiskarbåt.^{6,21}

1927 – Ålands hav

Tullpolis Englunds anteckning gällande lurendrejeri

Svarande: Första styrman Algoth Johannes Niska från Helsingfors, bondesonen Wilhelm Ragnar Johansson från Ytternäs by i Jomala socken samt trädgårdsmästaren Gustaf Adolf Hellman från Mariehamn stad.

Orten: Ålands hav nära Lågskärs fyr

Angivare: Tullvaktaren Gustav Primus Englund samt extra tullvakterna Henrik Koskinen och Bror Mauritz Huttunen.

Brottet: Lurendrejeri av sprit, avsiktligt vållande av kollision, överfall på tjänsteman vid tjänsteutövning.³¹

1928 – Stockholms skärgård

Två människotyper

– Uff Uff Uff, säger Siden-Olle på sitt sedvanliga sätt. Jag betalar två kronor mer per liter. Och kanistrarna skall stå vid Vädns Ångbåtsbrygga. Uff uff uff, säger han igen, och låter som en indian. Men han talar med kluven tunga, för i natt har han inbjudit polisen att delta i den olagliga försäljningen av några tusen liter sprit. Det är nämligen så att Siden-Olle hjälper polisen och ibland hjälper de honom.

Den natten är både stormen och tullarna över smugglarna. Då tullen till sist ger sig till känna gör Agi ett blixtnabbt beslut. Han hoppar i det isande vattnet och simmar till den närmaste holmen några hundra meter bort. Men varhän nu? Agi springer genom skogen som ett jagat djur. Med drypande våta kläder och indränkt i lera och dy irrar Agi omkring tills det äntligen ljusnar. Då ser han hur ljuset tänds i ett litet rött torp. En rar liten gumma tittar och hajar till när hon får se Agi.

– Jag har fallit i sjön, får jag komma in och värma mina kläder?

– Herre jemine, visst får herrn det.

Vid en rykande kaffekopp berättar Agi sanningsenligt allt som hänt. Hon nickar då och då, och hela hennes hållning talar om sympati och respekt.

– Hinte hä´de väl bara kapten Niska, viskar hon.

– Jo, det är det nog, medger Agi.

– Erri Gud, trodde jag inte det, och hennes vänlighet känner inga gränser.^{6,9}

Algoth Niska, cirka 1924. Niska var verksam som smugglare under nästan hela förbudstiden, men hans situation i Finland blev allt mer trängd efter att han krockat med en tullbåt i Åland. Efter sitt fängelsestraff 1931 flyttade han till Sverige och skrev en bok om sina äventyr. Foto: Ernst Ovesen / Helsingfors Stadsmuseum.

1928 – Värmdön

Hur en gammal vänsterytter räddade stockholmarnas julbrännvin

Agi springer ifrån ett par stadiga poliser, det är ingen konst för en gammal vänsterytter. Han kommer ner till bryggan och hinner slänga in 12 av de 60 kanistrarna innan polisen hittar ner till bryggan de också. Snöyran tilltar och lägger ett vitt täcke över ”negerpoj-karna”, de svartmålade kanistrarna på bryggan. Agi stakar sakta ut sin båt och söker skydd i den tätande snöyran.

De två poliserna kommer och hittar 48 kanistrar på bryggan. Glädjen förgrumlas av att båda konstaplarna vill ta åt sig äran för kapet, båda vill vara den som meddelar om fyndet personligen. Ingenta vill ge sig, och till slut bestämmer de sig för att tillsammans gå tillbaka upp till vägen och meddela chefen om vad de funnit. Agi bidar sin tid och smyger sedan sakta fram ur dimman igen, och lägger vantarna på de återstående 48 kanistrarna. Två man upp, två i båten och kanistrarna byter än en gång ägare. Och sakta glider båten in i dimman igen. De fyrkantiga märkena i snön, 48 stycken, vittnar om att poliserna som kommer ut på bryggan inte drömmer en ond dröm, fastän det känns så.^{6,10}

1930 – Stockholm/Åland

Gud skyddar inte smugglaren längre

Krocken vid Lågskär fortsätter att hemsöka Agi. Han blir först frikänd, men fallet går vidare till högre rättsinstanser. Tre år senare meddelar Högsta Domstolen att den fastställt Åbo Hovrätts fällande utslag. Agi är 42 år gammal, och kanske för första gången i sitt liv tänker han: jag är gammal. Han sover dåligt, det har han aldrig gjort, och han vaknar kallsvettig. På natten trevar hans hand på nattduksbordet, han faller ett vattenglas, och hittar sedan det kalla stålet. Revolvern är laddad. Agi reser till Stockholm, men sedan vidare till Mariehamn, med sikte på en flykt till Reval. Men vinden vänder, och han lider skeppsbrott utanför Björkskär i Stockholms yttersta skärgård. Tullen för honom till Stockholm för att föras tillbaka till Finland, denna gång i bojor.

Sällskapsspelet ”Smugglaren”. Under förbudstiden omgavs smugglingen av ett äventyrets och romantikens skimmer. Foto: SFV.

Två snabba tullbåtar utanför Helsingfors. Tullen beställde snabba tullbåtar av bland annat båtbyggaren Ares. Foto: Tullmuseet.

1930 – Stockholm

Språnget

Agi Niska avreser från Stockholm med ångfartyget *von Döbeln* till Finland. Iklädd en fläckfri skraddarsydd kostym, samt hand- och fotbojor som onekligen ger en extra flärd åt utstyrseln. Men Agi mår inte riktigt bra, då han stiger ombord klagar han på hälsan, speciellt illa är det i magen. Ändå orkar han ropa en hälsning till kungen från sitt runda fönster i hytt nummer 80.

Väl ombord lossas bojorna, trots allt så befinner sig den åtalade ombord på en ångbåt. Niska får den översta britsen, och han bestämmer sig för att vila en stund.

Vilan störs docka av de ständiga flyktplaner som snurrar i hans huvud. Snart börjar en plan ta form. Hans två väktare är poliskonstapel Häggblom och fångknekt Boman. Dessa raska gossar från Jomala befinner sig utanför hytten och tar sin uppgift med det största allvar. Agi samtalar glatt med dem och drar goda historier om de gånger han lyckats lura den svenska tullen. Han nämner inget om den åländska.

– Vad säger ni pojkar om jag bjuder er på en fin supé med allt som hör till. Tiden kan bli lång att sitta så här torr i munnen.

– Vi kan nog inte gå upp i matsalen med kapten, det vågar vi inte.

– Vi ställer ett bord ute i gången och dukar upp där. Då kan ingenting hända.

Och så blir det. Det blir en kulinarisk fest, ett smörgåsbord av guds nåde dukas upp med hjälp av städerskan Sandra. Tid och rum försvinner, och alla deltagare är rörande överens om att maten är god men världen orättvis, och förbudslagen ett enfaldigt påfund.

– Ja ser ni, förklarar Agi. Det är förbjudet att distribuera och sälja, och till och med att inneha, men det är inte förbjudet att dricka. Alltså vad kan man göra? Det gäller att dricka ur, skrockar Agi. Skål!

Glaset höjs en sista gång, och ålänningarna tackar kapten med tal och tacksägelser. *von Döbeln* glider fram över Ålands hav medan natten sänker sig. Båtens övriga punschfarbröder har gått och lagt sig. Men väktarna är fortfarande vakna, och till Agis förskräckelse hörs inga snarkningar. Då tar han fram konjaksflaskan som han gömt och tar en klunk och spyr den i samma veva ut på golvet.

– Det är magen igen, jag måste till toaletten, sluddrar Agi. Väktarna följer honom upp på däck, och Agi noterar att tiden inte ännu är inne. Det är fortfarande en bit till Ledskär. Agi leds tillbaka till

hytten där han bidar sin tid, med nerverna på helspänn. Ett hopp från en ångare i full fart är ingen barnlek. Flyktplanens olika moment snurrar runt i skallen: Törnblom och hans båt, breven som han smugglat ut från häktet, Celia och Jack, smaken av konjak i munnen, de åländska idioterna utanför. Småningom försvinner det som varit och det som komma skall. Agi lever just nu. Han tar en klunk och kastar upp igen. På vägen till toaletten vaknar en sömndrucken Agi till liv, han slår de båda väktarna åt sidan och rusar upp till övre däck. Vid relingen står en låda. Med ett språng är Agi överbord.

En stund är allt stilla. Boman från polisen tittar misstroget det mörka vattnet.

– Nu drunkna han.

Men något rör sig i vattnet. Agi lever fortfarande!

Kraftiga simtag och några hundra meter senare kliver Agi upp på Ledskär. Men poliserna har slagit larm, *von Döbeln* saktar in och livbåten hissas redan ner i vattnet. Men trots att kobben är liten hittar de ingenting. Agi är uppslukad av jorden. Eller kanske har Törnblom hållit sitt ord? Nej. Törnblom har fått upprepade samtal av polisen. Trots det kom han ändå på plats, men då han fick syn på livbåten med poliserna, så tog han till flykten. Agi är alltså kvar på kobben, antagligen våt och hungrig.

Nästa morgon tillkallas förstärkning. Poliskommissarie Petter Fredriksson, länsman Fridolf Helin och poliskonstapel Lahtinen med polishunden Hukka anländer till Ledskär. På stranden möter de Häggblom och Boman. Åtta minuter senare hittas Agi inne i ett buskage, några får betar i närheten, men de blir rädda när Hukka dyker upp.

– ”Jaså du är också här, Hukka”. Agi skakar tass med Hukka och erbjuder sällskapet hälsningar från Stockholm.

Men det skämtsamma tonfallet förvinner medan polisen tar hand om Agi. Boman hör Agi muttra, och Boman märker en ny ton i rösten. Det är hårdhet, kanske är det till och med bitterhet?

– Nu var det ju som självaste fan att det skulle sluta så här... Jag hade tre fixa punkter, men plötsligt är jag den nya tidens Robinson Crusoe. Fan också. Törnblom har svikit mig, jag ska ge han ett gott kokt stryk, och Hukka skall jag skjuta, min framtid är förstörd.

Agi får ett par gamla galoscher och en överrock. I Mariehamn får han vänta i flera timmar på de torra kläder Celia skickat honom. Sex månader i fängelset väntar.^{6,21}

Den sittande borgerliga samlingsregeringen i Finland beslöt 1931 att ordna en folkomröstning om förbudslagen. 71,6 procent av befolkningen röstade för lagens upphävande. Lagen avskaffades genom riksdagsbeslut, och de första alkoholbutikerna öppnade 5.4.1932 kl. 10. Foto: Pietinen / Museiverket.

1931 – Stockholm

Missförstådd äventyrare

Agi sitter på Stadshotellet. Det är underligt stilla. Nästan som i fängelset. En skälvning bryter ytan på vattnet i glaset. En spårvagn kanske? Endast skrivmaskinens knattrande bryter hotellets ödsliga tystnad. Skrivmaskinen håller på att säga upp kontraktet, men å andra sidan är boken snart färdig. Förordet saknas fortfarande. Kanske en dikt skulle passa som introduktion? Till boken som handlar om en missförstådd äventyrare. Agi vågar sig på ett försök:

Äventyret tjugat och lockat sen urminnes tider
Bilderna blott växla och taga en annan gestalt
Ej hämtar feniciern den indiska purpurn
Ej jagas hans bräckliga skepp av djärva briganter
Ej klöva vikingadrakar världshavens böljor
Ej lockar svärdet längre ur sköldar en ton
Romantiken är död. Blott en flämtande låga
Kämpar en fäfång kamp i det slätstruknas natt

Nu sitter tanter i riksdagen och nicka förnumstigt
Styra och ställa med därefter visdom om deras
Välfärd och ve, de ansvarslöst fått på sin lott
Nubben förbjuds och champagnen blir djävulens påfund

Marknadsföring för Algoth Niskas memoarbok "Mina Äventyr" 1932. Niska hade blivit rikskändis under 1920-talets sista år, då dagstidningarna noga följt med hans äventyr och flyktförsök på Åland. Niskas egen bok förstärkte bilden av honom som en äventyrare och gentleman. Foto: Museiverket.

Heliga enfald, finns det för dig ingen gräns?
Undra på att till bitter kamp emot kvalen
Mången sig reser och ut i den svepande natten
Med näven hårt knuten kring ratten styr kosan mot söder ⁶

1932-1937 – Okänd ort, Europa

Persona non grata

Agi utvisas från Sverige 1932 och samma år stavar Celia Andersson från Jomala ordet skilsmässa för Agi. På fastlandet finns inte mycket för Agi, några misslyckade vapenaffärer, men de är inte mycket att tala om. En försommardag är Agi på *Golf-Casino* och beundrar Miss Finland-tävlingen. Tvåan är en finlandssvensk skönhet som Agi förför med gamla beprövade metoder. Men precis alla fördömer förhållandet som en fruktansvärt dålig idé, speciellt den 14-åriga Kickan.

Förhållandet leder inte längre än till *Hotell Hamburg* på Bulevarden. Agis memoarer kommer ut i Finland och får goda recensioner, men Agi själv väljer att bosätta sig i Baltikum och Danzig.

Den stora depressionen påverkar människorna i Europa, som mest är rädda för krig, hunger och fattigdom. Kommunisterna och nationalsocialisterna stöter ihop överallt i Europa, och i Spanien brinner det redan. Tidningarna i hemlandet fortsätter att skriva om Agi, men de tycks inte heller veta vad som pågår. Förra månaden var Agi i Spanien, och på onsdagen hade han blivit präst i Danzig. Vem vet? Kanske Agi Niska faktiskt har lagt av? Agi väljer att kommentera ryktena med en insändare:

Med avsikt att bespara tidningarna extra telegramkostnader för ovederhäftiga nyheter, föreslår undertecknad att dessa arvodet tillfalla mig, mot att jag en gång i veckan lämnar uppgifter om mitt privatliv. Sedan jultiden har jag gjorts till befälhavare inom general Francos främlingslegioner, stupat och arkebuserats, och nu roar ni er läsekrets genom att göra mig till predikant inom Danzigs sjömanskretsar. Emellertid ber jag att få meddela att jag inkommande vecka kommer att infinna mig i Rom och aspirera på påvetronen, varefter jag reser till Kina för att låta utropa mig till kejsare.

Med hälsningar,
AN

Danzig 24.1.1937^{2,24}

1937 – Helsingfors

Biljetter till ingenstans

Agi har kommit hem för att kunna resa jorden runt. Han har inga pengar, alltså köper han en båt av montören Sven Pehrman från Drumsö. Tyvärr kan Agi betala endast tusen mark som handpenning, de resterande 16 250 mark skall han betala ”senare”. Båten blir kvar vid Pehrman brygga. Båten, *Merihaukka*, har nyligen brunnit ner i en eldsvåda, och det är egentligen endast skrovet som återstår. En grundrenovering behövs, och därtill en besättning. Agi löser dessa problem i en handvändning, genom att sälja platser till världsomseglingen med den berömda kapten Niska. Major Rafael ”Rafe” Kajander vill gärna komma med, och pungar ut med hela 35 000 mark.

Agi döper om *Merihaukka* till *Fennia*, men väljer att skjuta upp renoveringsplanerna. Försäkringstjänsteman Forsberg samt student Sahlberg löser in varsin biljett. Tillsammans med Axel ”Bele” Belewicz lyckas Agi samla ihop nästan hundratusen mark. Men pengarna försvinner någonstans, antagligen tar restaurangerna i Helsingfors en betydande procent av intäkterna. Pehrman får endast femtusen mark och några löften om mera. Vintern går medan Agi bor på hotell och säljer drömmar. På våren reser han och träffar konstnären och bedragaren Arvi Broms, som också han vill komma med. Broms och Agi lyckas få loss tiotusen av Broms svärfar, som i samma veva köper en annan båt av Niska. Mera pengar och flera lögner byter ägare, allt medan *Fennia* ligger på Drumsö och väntar på kaptenen som aldrig tänker komma.^{4,33}

1938 – Glogatan, Helsingfors

Stormen närmar sig

Två medelålders män samtalar på Café Fazer på Glogatan. Agi lyssnar noggrant vad den judiske affärsmannen Albert Amtmann har att berätta. Han är märkt av död och oro. Två månader tidigare har Adolf Hitler tillkännagett annekteringen av Österrike. *Anschluss* innebär en katastrof för de 200 000 judarna som fortfarande befinner sig i Österrike och Tyskland, bland dem Amtmanns släktingar och vänner. Nazisterna har arresterat hans bror, och hans gamla pappa har spärrats in på mentalsjukhus.

Niska lyssnar och förstår, han ger på alla sätt en värdig bild av sig själv. Servitrisen går förbi och hör hur en av männen presenterar sig själv som konsul. Konsul Niska? Det låter som en viktig person. Han har kontakter till den allra högsta statsledningen. Han kanske kan vara till hjälp? Amtmann skakar hand med Niska, litet längre än vad man vanligen gör. De kommande veckorna träffas herrarna allt oftare. Niskas budskap är enkelt: han är mannen som kan hjälpa Amtmanns släkt och vänner. Planen tar form – Agi skall förfalska finländska pass till judarna så att de kan lämna Tyskland. Efter att ha försäkrat sig om att Amtmanns kontakter är tillräckligt köpkraftiga kommer de överens, och Agi får fru Amtmanns kontaktuppgifter i Berlin. Bollen är i rullning. Nu saknas endast de förfalskade dokumenten.^{2,4,33}